

BUDAPEST MŰEMLÉKEI

(2)

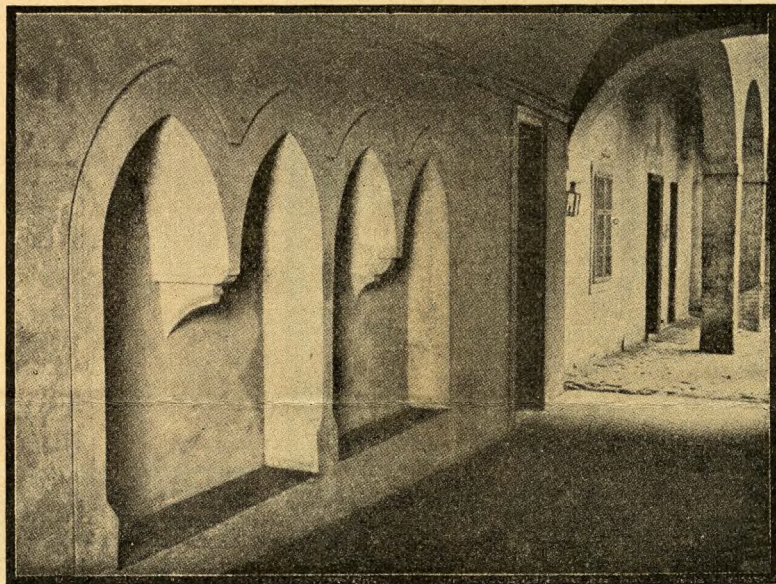
— *Középkori paloták és lakóházak. — Amit az újabb kor alkotott. —*

A budavári koronázó főtemplom azonban a legszebb műemléke a középkornak, ami annyi ostrom és viszontagság közt szerencsésen ép-

ségben maradt. Ezt a remek épületet ma már csupán újjáépített állapotban ismerjük. Alapítójául Szent István királyt emlegetik, aki

1015-ben építtette. Majd Mátyás király 1470-ben kibővítette és úgy megújította, hogy róla elnevezték M á t y á s - t e m p l o m n a k. 1541-ben a törökök mecsetté alakították át a templomot és talán ennek köszönhető, hogy Budavára többi remek épületével együtt nem vált rommá. A törökök tatarozták, falait gondozták és amikor 1686-ban

valami töredék. Csak a véletlen mentett meg egy-két darabot. Két óriási gyertyatartó, kandeláber azért nem pusztult el, mert zsákmány gyanánt Konstantinápolyba került és ott a legnagyobb török templomot, az eredetileg szintén keresztény származású Aja Sophiát díszítették vele. Mátyás királynak és feleségének, Beatricenek fehérmár-

Ülőpad csúcsíves fülkében a Vár egyik régi a XV. századból való házában.

meg történt Budavár visszafoglalása, a templom ismét keresztény kézbe kerülhetett. Századok folyamán a templom körül kaszárnyaszerű épületek támadtak, amelyek valóság-gal elfődték. Maga a templom lassanként annyira megrongálódott, hogy végre is le kellett zárni. Végre a múlt század végén megkezdték újjáépítését és a csúcsíves stílusnak ez a remeke ma ismét nagy multjához méltó köntösben pompázik.

Külföldi és magyar írók hirdették Budavára egykori fényét, de Mátyás csodapalotájából alig maradt

vány domborművű képmását Miksa király parancsára Bécsbe vitték, ahogy általában régebben történt megmaradt, kevés számú műemlékünkkel. A véletlen mentette meg azt a márványból való Máriaszobrot is, amely a koronázó főtemplom Mátyás-tornyának földszintjén a Loretto-kápolnában áll. A szobrot II. Ulászló király készítette 1515-ben annak emlékére, hogy gyilkos golyótól szabadult meg. 1541-ben a szobrot elrejtették a törökök előtt: befalazták. Budavár visszavételekor, midőn a löporraktár légbe-

röpült, a heves rázkódásra a fal beomlott és a szobor ismét látható lett a törökök rémületére és a magyarok örömére.

Budavár valamennyi szobrát azonban nem falazhatták be és azokból később a törökök meszet

csak mecseteket és fürdőket építettek. Ezeket az emlékeket viszont a Vár visszafoglalásakor döntötték le elvakult haraggal a bevonulók. Nem is maradt meg más török-származású műemléke a fővárosnak, csak az a kápolnaszerű kis

A gróf Zichy-család kastélya Óbudán. A Mária Terézia-korabeli barokk-stílusú, oszlopos erkélyű épület a barokk legszebb emléke a fővárosban. Különösen szép a lépcsőháza. Ma raktár és szármalmasan elhanyagolt állapotban van a körülötte levő idomtalan kaszárnyák között.

égettek. A várost egyébként is kirabolták és amikor nem volt mit fosztogatniuk, több helyen is felgyújtották. Három napig tartott a tűzvész, aztán még másfél századig senki sem gondoskodott róla, hogy pusztítását helyrehozza, a város négy erődje, harmincegy temploma rommá lett. Valóban csak a véletlen volt megmentője Budán és Pesten, ha egy-két épület megmaradt.

A törökök hosszú uralmuk alatt

mecset a budai Rózsadombon, ami Gül-Babának, a rózsák nagy kedvelőjének a sírja fölött emelkedett.

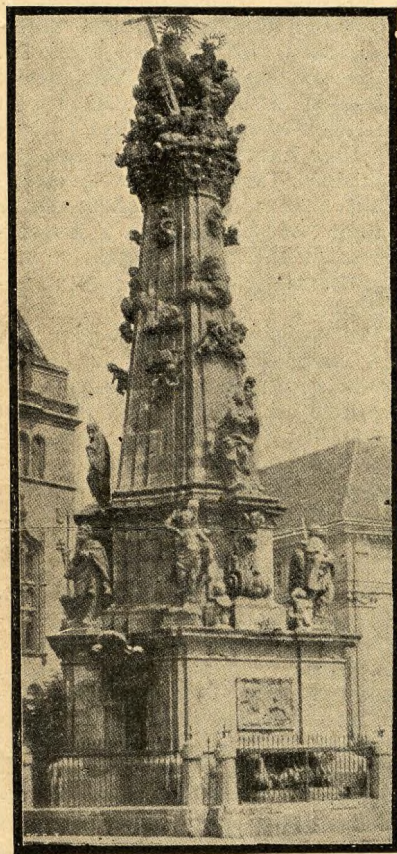
A török sok és szép fürdőt épített Budán, hiszen ott a források alkalmazásával tették erre a helyet, másrészt Mohamed parancsai a fürdés és mosdás körülményes módjait írják elő a hívőknek, tehát fürdőre mindenképp szükség volt. Utazók leírása szerint a Császárfürdőt fenyvesen rendezték be, a Duna vizét csatornákon hajtották fel odáig és

a termekbe, a fülkébe Mátyás király korabeli márványszobrokat állítottak. Mindebből semmi sem maradt meg. Eredeti állapotában csak a Rudasfürdő udvarán levő nyolcoszlopos, kupolás medence maradt ránk örökül. Ezt 1566-ban építtette **M u s z t a f a** budai basa.

A visszafoglalás után a főváros újrépítése lassan indult meg. Közben négy nagy pestisjárvány gyérítette minduntalan a lakosság számát. Pedig a letelepülőket mindenféle kedvezménnyel csábították az újonnan épülő városba. Pesten ingyen osztogatták a telkeket. Lipót császár elrendelte, hogy az építkezéshez ingyen fát szállítsanak a Vág-folyó vidékéről.

1700 táján meg is kezdődött ezzel Buda és Pest újjáépülése és — amint már szó volt róla — a Bécsből átplántált barokk építési ízlés szerint. Még az építészek is Bécsből jöttek, akik a főváros nagyobb épületeit és templomait emelték. Nagy volt a tevékenység mindenfelé, rövid félszázad alatt csak templomot tizenegyet építettek fel. Elsőnek a **F e r e n c i e k t e m p l o m a** épült, ezt követte Budán a mai Korvin-téren a **K a p u c i n u s o k t e m p l o m a**. A jezsuiták a Vízvárosban építettek templomot Szent Anna tiszteletére. A tabáni templom egy török mecset helyén épült. Erre az időtájról esik az Erzsébet szerzetbeli apácák, az Angol kisaszonyok, a Szerviták templomának építése, az óbudai, terézvárosi templom elkészülte. Ekkor emelték a Rókus-kórház, a Károlykaszárnya kápolnáját, Pesten és Budán a szerb egyház egy-egy templomát, átalakítottak az új ízlés szerint több régi templomot — valamennyit meglehetősen egyöntetűvé tette a közös barokk-stílus. Ebben a modorban épült az Egyetemi templom, régi nevén Pálosok temploma is. A pálosok az egyetlen magyar alapítású szerzet volt, akik a török elől menekültek el a budai

hegyekben levő rendházukból. Amikor 1693-ban visszatértek, **K á r o l y** császártól Pesten kaptak telket, hogy új rendházat és templomot építsenek. 1715-ben kezdtek az

A várbeli Szentháromság szobor. 1713-ban avatták föl, míg a helyén lévő régít Óbudára vitték.

építéshez és az 61 évig tartott, igaz, hogy Pest legszebb barokk temploma is lett belőle. A tágas, hatásos templomban legszebb talán a szentélyt elválasztó diadalív, hatalmas márványoszlopaival. Schol túlságos cifraság, amire pedig a barokk idők ízlése ugyancsak hajlamos volt.

Az ülöpadok faragása a kor java alkotása. A pálosok a fafaragás mesterségében igen kiválók voltak, mert ők maguk készítették a templom fafaragásain kívül rendházuk könyvtártermének berendezését is. A könyvtár padlójától boltozataig tölgyfából készült és minden könyvespolcot a legszebb faragás ékesít. A pálosok faragó művészetét dicsérei különben a templom díszkapuja, amelyhez fogható tökéletes alkotás egyetlen hasonló fővárosi templomon sincs. Történelmi nevezetessége végül a templomnak az is, hogy amikor 1849-ben kiűzték a fővárosból az osztrákokat, a visszatérő magyar kormány ott tartotta tanácskozásait.

Pest szegény és nem is igen művelt polgársága ebben az időben lakóhelyére nem sokat áldozott. Az utca felé keskeny, egy-két ablakkal megszakított fal nézett, zárkózottan, komoran és ha dísz volt a lakóhelyen, azt mind a ház mellett nyíló kapura és kapuboltozatra áldozták. Mind ilyen mód szerint épültek a barokk korszak házai, mintha egyenruhát húztak volna valamennyire. Egy-egy emeletes ház, egy-egy palota vált ki az építmények közül és hozzáértők egyöntetűen vallják, hogy ezek közt az elsőség a Zichy grófok óbudai kastélyát illeti, amelynek lépcsőháza egyedül áll művészi szépségével. A kastély később kaszárnya volt, megrongálódott, ormótlan épületekkel vették körül és egészen eltűnt az emberek szeme elől. Aki az óbudai Szentlélek-téren jár, nem is sejtí, hogy a főváros legszebb barokkízlésű műemléke mellett megy el.

A mai Városháza is ebben a korban épült, bár előbb Károly-kaszárnya volt a neve és még régebben Rokkantak-háza. 1716-ban kezdték építeni, hogy a törökökkel folytatott harcokban megrokkant katonáknak otthont adjanak. Bécsi építész tervezte és feltűnő az épület roppant terjedelme. Szép

részletek fedezhetők fel a nagy épülettömbön. Különösen a Városház-utcára néző homlokzata igen szép negyvenhét ablakával, három kapujával — amelyek közt legkülönb a középső — kár, hogy a szűk utcában mindez elvész.

Jóval több a szép barokkízlésű palota száma Budán, mint Pesten. Közülük érdemes megemlíteni a Szent Háromság-téren az egykori Városházát, ma az első kerület előjáróságának épületét, meg a régi Szent János-kórház homlokzatát. Ide tartozott a királyi palota is, mielőtt az 1849-i ostromban rommá nem vált.

A tizenkilencedik század új divatot hozott, amelyet nálunk nádor-stílusnak nevezhetünk József nádorról, aki buzgón törekedett Pest és Buda kiépítésére. A nádor-stílus egyszerűsége törekedett, régi római és görög épületeket vett mintául és külföldön empire, majd később biedermeier stílus néven vált ismeretessé.

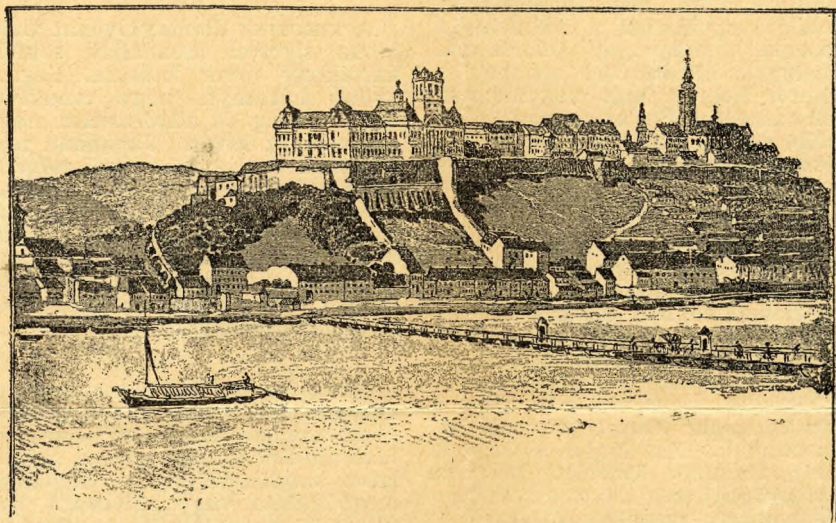
Legismertebb épület a nádor-kor palotái közül a Nemzeti Múzeum épülete. Talán ez az egyetlen valóban szép is, nagy oszlopos csarnokával és a kor ízlése, meg a görög minta szerint a homlokzaton levő szoborcsoporttal. A miniszterelnöki palota Budán eredetileg Sándor gróf palotája volt, de sivárságát a rajtalevő domborművek sem takarják el. A Ludovika-akadémia épülete és még egész sereg kisebb palota maradt ránk a nádor-korszak emlékekül. Budán a Szarvas-tér őrizte meg leginkább a nádor-stílust. Régi házai és szabálytalansága nagyon festői hatásúvá teszik. A rendőrkapitányság épületének homlokzatát a szakértők a legszebbnek mondják a hasonló ízlésű épületek között. Valamikor ebben az épületben az «Európa» nevű szálloda volt, az egykori Pestnek nagy hírű szállodája.

Igen szegényes volt a főváros szobordíszje. Leginkább a templo-

mok kapuja felett, vagy fali fülkékben állították fel a szobrokat. Budán, amikor 1692-ben a nagy pestisjárvány pusztított, a megrémült polgárság az isteni Gondviseléshez fordult segítségért és fogadalmat tettek, hogy a veszedelem elmúltával szép Szentháromság szobrot emelnek hálájuk jeléül. 1698-ban fel is avatták a szobrot, de 1710-

rom darabba fűrészelve vitték el a Városháza udvarára. A Nagy Kristóf első kifogástalan műemléke a főváros szobrászművészetének.

Sok szobrot köszönhetett Budapest annak, hogy a házak udvarán — vízvezeték híjján — kutakat építettek. A kutakat többnyire egy-egy szoboralak díszítette és az valamiképp bekapcsolódott a kút, a

A budai királyi várpalota, amely a török uralom alatt rombadőlt régi vár helyén épült Mária Terézia idejében 1748–1777-ig, mintegy 400 ezer forint költséggel. 203 szobája volt. Ebből épült ki, újjáalakítás és új építkezéssel a mai palota.

ben, amikor a járvány ismét kitört, még szebb, még nagyobb szobor felállítását határozták el. A régít Óbudára vitték és helyébe a mai húszméteres szobrot, Bernardo Ferretti olasz művész alkotását állították fel.

A híres Nagy Kristóf háromméteres szobrát egyetlen darab kőből faragták. Bauer Mihály szobrászművész alkotása volt. Mikor 1853-ban felállították a Váci-utcában, egy darabban is szállították el a műhelyből. De mikor 1910-ben a régi házat lebontották és a szobor a főváros tulajdonába ment át, há-

forrás, a víz fogalomkörébe. Rendszeren női alak állott a kúton, redős ruhában, vízmerítő korsóval, vagy ivópohárral. Persze a szobrok mesterének nevét a feledés leple takarja.

A temetők művészete is a nádorkorszak idején fejlődött ki. Egy-egy szép szobor a kripták előtt, a családi sírboltokon hirdeti, hogy ezen a téren is megindult a tevékenység és ha kevés műemlékünk maradt is a régi Kerepesi-temetőben, a régi tabáni temetőben, azt annál becsesebbé teszi ritkasága.

(Vége)